

DEN POETISKE RAPTUS OG 300-ÅRS DAGEN FOR DANSK TEATER

Manuskript og inspiration til introduktion af Jørgen Hvidtfelt

23. september 1722 slog skuespilhuset i Lille Grønnegade dørene op for Molières *Gnieren* – eller *Den Gerrige*, som vi i dag kalder stykket. Det er derfor, vi i år fejrer 300-årsdagen for dansk teater.

Selvfølgelig blev der spillet teater, også dansk teater, tidligere i Danmark. Mest kendt er nok de såkaldte skolekomedier, som blev opført rundt omkring ved landets latinskoler, blandt andet i Viborg, hvor den mest kendte af dem, *Karrig Nidding*, blev opført i slutningen af 1590'erne.

Men et egentlig dansk teater med egen scene, som vi kender i dag, havde man ikke haft. Og når man fik det i 1722, skyldes det et sammentræf af en lang række heldige omstændigheder. På mange måder et drama i sig selv med tre hovedroller og et par vigtige biroller. Hovedrollerne indtages af Montaigu, der var fransk teaterleder, Capion, der nærmest kan betegnes som fransk teaterinteressert entreprenør, og selvfølgelig først og fremmest Ludvig Holberg. Birollerne spilles af Frederik 4. og Frederik Rostgaard, der var oversekretær i Danske Kancelli – samt ejer af Anholt.

TEATRET I LILLE GRØNNEGADE

I 1700 var Frederik 4. blevet kronet som konge. Som kronprins havde han på sin dannelsesrejse begejstret stiftet bekendtskab med opera, komedier og maskerade. Og hvad han havde oplevet i det store udland, skulle man nu også kunne opleve i Danmark. Mest betydningsfuld i vores sammenhæng er den franske hoftrup, som franskmanden René de Montaigu fik stablet på benene i København, fra 1713 med Capion som kompagnon. Trods kongelig protektion løb projektet ind i store problemer, blandt andet mistede man det spillested, man havde brugt. Capion besluttede at bygge et nyt teaterhus, og det skulle helst ligge så tæt på Kongens Nytorv som muligt. Resultatet blev huset i Lille Grønnegade (i dag: Ny Adelgade): Et bindingsværkshus på ca. 32 x 14 meter, der blev indrettet som et logeteater (som man kender det fra f.eks. Hofteatret) med plads til ca. 500 tilskuere. Til bygningen blev der knyttet et kongeligt privilegium til at spille teater.

Men kongelig gunst er lunefuld. I 1721 afskedigede kongen Montaigu og hans trup. Fra at være et teaterkompagni uden et teater, blev det nu til, at der nok var en teaterbygning, men ikke nogen til at fylde den ud. Økonomien var elendig og udsigterne alt andet end lyse. I

den situation udkastede Montaigu den tilsyneladende desperate plan at ville skabe et teater på dansk, og 1. juli 1722 søgte han kongen om støtte og tilladelse til projektet. Sagsbehandlingen af ansøgningen involverede blandt andet oversekretær i Danske Kancelli, Frederik Rostgaard.

Kostumetegning til *Den poetiske raptus* af scenograf Marianne Nilsson

Og hermed har vi bragt nogle af hovedpersonerne i spil. Den teaterbegeistrede Frederik 4., Montaigu, der skabte en fransktalende teatertrup, Capion, der fik rejst et teaterhus, og Frederik Rostgaard, der kom til at spille en væsentlig rolle for, at Ludvig Holberg blev involveret i projektet. For skulle man spille på dansk, måtte der skabes et dansk repertoire. Selvfølgelig havde man oversættelser af Molière, Corneille og andre udenlandske forfattere (og mærkeligt nok ikke af Shakespeare) – men de måtte suppleres med et dansk repertoire. Måske var Montagus idé ikke helt så tosset. København var ved at blive en storby. Fra at rumme ca. 30.000 mennesker i 1660, havde enevælden medført en stigning i befolkningstallet til ca. 60.000 i 1720. Administrationen krævede mennesker, hæren og flåden blev større, handelen voksede, og også håndværkerstanden ekspanderede. Så der var et interesseret og delvist købedygtigt publikum, hvis repertoire var tilstrækkeligt attraktivt.

LUDVIG HOLBERG

Men hvorfor henvende sig til en 38-årig professor ved Københavns Universitet? Hvem var denne professor Holberg?

Ludvig Holberg blev født i Bergen i 1684. Hans forældre

DEN POETISKE RAPTUS OG 300-ÅRS DAGEN FOR DANSK TEATER *Fortsat*

døde tidligt, og i 1702 kom han til København for at tage studentereksamen (det kunne man dengang kun i København), og i 1704 tog han filosofisk og teologisk eksamen! Dermed var vejen lagt til en traditionel akademisk karriere, og i 1714 blev Holberg da også professor: først i filosofi, så i metafysik og derefter i historie. I 1735 blev han rektor for universitetet og i 1737 dets regnskabsfører.

Kostumetegning til *Den poetiske raptus* af scenograf Marianne Nilsson

Men Holberg var alt andet end en traditionel videnskabsmand. Tiden mellem embedseksamen og det første professorat brugte han i høj grad på at rejse. Holberg tog dog ikke på den traditionelle dannelsesrejse til Italien; han tog til Holland og derefter til England, de to lande, der var centrum for tidens nytænkning: rationalismen, troen på menneskets sunde fornuft.

Senere besøgte han dog også både Frankrig og Italien, og på disse rejser må man tro, han har stiftet bekendtskab med både Molières komedier og den italienske Comedia dell'arte-tradition.

Den akademiske karriere dyrkede Holberg med værker som *Introduction til de fornemste europæiske Rigers Historie* og *Introduction til Naturens og Folke-Rettens Kundskab*, men det, der i denne sammenhæng er interessant, er, at han i 1719-20 udgav det komiske helte-digt *Peder Paars*, hvor han lader helten foretage en rejse fra Kalundborg til Aars (Aarhus). Undervejs strander Peder Paars på Anholt, og skildringen af hans besøg her levner ikke anholtboerne megen ære. Blandt dem, der læste *Peder Paars*, var Frederik Rostgaard, og som ejer af Anholt blev han meget fortørnet – men samtidig havde han blik for det komiske i værket.

Så måske var det Frederik Rostgaard, måske Montaigu, der i sommeren 1722 henvendte sig til Holberg for at høre, om han kunne påtage sig at skrive et repertoire til den nye danske skueplads.

Det blev indledningen til, hvad man kalder Holbergs poetiske raptus. I løbet af 18 måneder skrev han 15 komedier, heriblandt mesterværker som *Jean de France*, *Jeppe paa Bjerget*, *Barselsstuen*, *Jacob von Thyboe* samt som den første af dem alle, *Den politiske Kandestøber*, der blev det nystartede teaters anden forestilling med premiere d. 25. september 1722.

15 komedier i løbet af 1,5 år må siges at være en genial præstation. Men hvad vil det sige at være et geni? Nu afdøde professor Sven Møller Kristensen har i et essay om Holberg defineret geniet som "det rette menneske i det rette øjeblik". At Holberg var det rette menneske, havde han demonstreret ved sine udenlandsrejser, der havde givet ham indblik i moderne europæisk kultur og litteratur. Og han havde demonstreret sin sans for det komiske i *Peder Paars*.

At øjeblikket også var det rette, kunne han imidlertid takke andre for: Montaigu stod arbejdsløs og ville skabe et nyt, dansksproget teater, og Capion havde sat sine penge i teaterbygningen i Lille Grønnegade. Hvad der manglede, var et dansk repertoire.

Det rette øjeblik mødte den rette mand – og dansk teater opstod!

Kostumetegning til *Den poetiske raptus* af scenograf Marianne Nilsson

DEN POETISKE RAPTUS OG 300-ÅRS DAGEN FOR DANSK TEATER *Fortsat*

SUCCESSION ELLER EJ?

Og hvordan gik det så? Vi har desværre ingen anmeldelser, men da Holberg selv udgav sine komedier (han var dygtig til at tjene penge!), skrev han i forordet: "Den politiske Kandestøber er af alle bleven mest censureret og har haft den Lykke, som alle gode Comoedier gierne have, nemlig at en hob Mennisker derover er bleven vred. .. Satiren sigter dog alene paa visse pralere blant gemene Folk, der sidde paa Vertshuse og criticere over Borgmester og Raad, vide alting og dog intet... Comoedien er ellers icke mindre lystig end moralsk; thi den har holdet Tilskuerne i Latter fra Begyndelsen til Enden og er derfor af alle spilled med størst profit".

Både lystig og moralsk: at gavne og fornøje/hav stedse det for øje – det var og er hensigten bag den skat af komedier, Holberg har givet os.

Og så ville det jo være dejligt at kunne slutte med at konstatere, at succesen var hjemme. Men desværre: Trods Rostgaards beskyttelse blev teatret udsat for angreb. Blandt andet blev nogle af de studenter, der optrådte som skuespillere, truet med bortvisning, publikums begejstring ebbede ud, og da Christian 6. i 1730 efterfulgte Frederik 4., kom pietismen til Danmark. Dermed var det slut med støtten til teatret, og i 1737 blev bygningen revet ned!

Først i 1748 kom teatret i gang igen. Denne gang med bygningen på Kongens Nytorv: Det Kongelige Teater, hvor Holberg i dag har sin velfortjente plads foran. 33 komedier skænkede han os, hvoraf mange spilles / bør kunne spilles den dag i dag.

Holberg fortsatte sin karriere og sit forfatterskab, blandet andet med en række *Epistler*, *Moralske Tanker* samt rejseromanen *Niels Klims underjordiske Rejse*, skrevet på latin i 1741. Da han døde i 1754, var han baron og godsejer. Godserne testamenterede han til Sorø Akademi, og han ligger begravet i Sorø.

Montaigu, Capion og Frederik Rostgaard er glemte – men Ludvig Holberg lever: skaberen af dansk teater!